

DIRIJORNING SAHNADAGI IMIJI VA UNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i01.013>

Jalolxon Mamatov
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada dirijorning sahnadagi imiji tushunchasi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Dirijorning tashqi ko‘rinishi, sahnadagi xatti-harakatlari, mimika va imo-ishoralari hamda ularning orkestr ijrosi va tomoshabin qabuliga ta’siri ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, sahna imijining psixologik va badiiy ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: dirijor, sahna imiji, orkestr, badiiy ifoda, noverbal muloqot, musiqiy ijro

CONDUCTOR’S STAGE IMAGE AND ITS SIGNIFICANCE

Jalolkhon Mamatov
Kokand State University

Abstract: This article analyzes the concept of conductor's stage image from a theoretical and practical perspective. The conductor's appearance, stage behavior, facial expressions and gestures, and their impact on orchestral performance and audience perception are covered based on scientific sources. The psychological and artistic significance of stage image is also revealed.

Keywords: conductor, stage image, orchestra, artistic expression, nonverbal communication, musical performance

Dirijorlik - bu musiqiy ijroni boshqarish san’ati bo‘lib, orkestr, xor yoki ansambl ijrosining badiiy va texnik jihatdan mukammal bo‘lishini ta’minlaydi. Dirijor musiqa asarining g‘oyaviy mazmunini ijrochilarga yetkazuvchi, ularni yagona badiiy maqsad sari yo‘naltiruvchi yetakchi shaxs hisoblanadi. Dirijorlik san’ati nafaqat musiqa bilimini, balki psixologiya, pedagogika va yetakchilik qobiliyatlarini ham talab etadi. Dirijorlik murakkab va mas’uliyatli san’at turi bo‘lib, u yuqori darajadagi professional bilim va amaliy tajribani talab etadi. Dirijor musiqiy jamoaning yuragi hisoblanadi, chunki uning har bir harakati ijroning umumiy sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Dirijorlik san’ati musiqani jonlantiruvchi va uni tinglovchilarga ta’sirchan tarzda yetkazuvchi muhim vositadir.

Dirijorlik san'ati tarixan qadimiy bo'lib, dastlab jamoaviy ijrolarda tartib va bir xillikni saqlash zaruratidan kelib chiqqan. Ilk davrlarda musiqiy ijroni boshqarish qo'l harakatlari yoki maxsus tayoqcha yordamida amalga oshirilgan. XVIII-XIX asrlarda simfonik orkestrlarning rivojlanishi bilan dirijorlik mustaqil san'at sohasi sifatida shakllandi. Shu davrdan boshlab dirijor orkestrning to'laqonli rahbari sifatida maydonga chiqdi.

Dirijorning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: musiqa asarining tempini belgilash va nazorat qilish, ritm va o'lchovni aniqlik bilan ko'rsatish, jrochilar o'rtasida uyg'unlikni ta'minlash, asarning dinamikasi va xarakterini ochib berish, jamoaning ijodiy va intizomiy faoliyatini boshqarish. Dirijor nafaqat ijro paytida, balki repetitsiya jarayonida ham katta mas'uliyatga ega bo'lib, asarni tahlil qiladi, xatolarni tuzatadi va ijrochilarga to'g'ri yo'l ko'rsatadi.

Dirijorlik texnikasi asosan qo'l harakatlari orqali amalga oshiriladi. O'ng qo'l odatda takt va tempni ko'rsatadi, chap qo'l esa dinamikani, ifodani va kirishlarni belgilaydi. Dirijorning mimikasi, tana harakati va nigohi ham ijrochilar uchun muhim ishoralar hisoblanadi. Har bir harakat aniq, tushunarli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Yaxshi dirijor quyidagi fazilatlarga ega bo'lishi lozim: chuqur musiqa bilimiga ega bo'lish, kuchli eshitish va ritm sezgisi, yetakchilik va muloqot qobiliyati, sabr-toqat va mas'uliyat, ijodiy fikrlash va badiiy did. Dirijor jamoa bilan ishlashda psixologik yondashuvni bilishi, har bir ijrochining imkoniyatini to'g'ri baholay olishi zarur.

Dirijorlik san'ati murakkab ijodiy faoliyat bo'lib, unda musiqiy tafakkur, texnik mahorat va psixologik yetuklik o'zaro uyg'unlashadi. Dirijor sahnada orkestr ijrosining boshqaruvchisi sifatida namoyon bo'lishi bilan birga, tomoshabin uchun musiqiy jarayonni vizual va emotsional jihatdan ifodalovchi markaziy shaxs hisoblanadi. Shu sababli dirijorning sahnadagi imiji ijroning umumiy badiiy ta'sirini belgilovchi muhim omil sifatida qaraladi.

San'atshunoslik tadqiqotlarida sahna imiji tushunchasi ijrochining tashqi va ichki holatini ifodalovchi yaxlit obraz sifatida talqin qilinadi. Dirijorlik faoliyatida esa bu obraz musiqiy mazmun bilan uzviy bog'liq bo'lishi zarur.

"Sahna imiji" tushunchasining nazariy asoslariga nazar tashlaymiz va izohlashga urinamiz. "Sahna imiji" tushunchasi estetik va psixologik kategoriyalar kesishmasida shakllangan. Psixologiya fanida imij shaxsning boshqalar ongida shakllanadigan tashqi qiyofasi va xulq-atvori yig'indisi sifatida izohlanadi²⁸. San'atda esa sahna imiji ijrochining badiiy obraz yaratishdagi asosiy vositalaridan biri hisoblanadi.

²⁸ Goleman D. *Emotional Intelligence*. New York, 1995

B.V.Asafyev dirijorlik san'atiga baho berar ekan, dirijorni "ijroning tirik markazi" deb ataydi. Bu fikr dirijorning sahnadagi har bir harakati va tashqi ko'rinishi musiqiy mazmun bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Sahnada dirijorning tashqi ko'rinishi va unga qo'yilgan estetik talablar ahamiyatlidir. Dirijorning tashqi ko'rinishi sahna imijining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Klassik musiqada shakllangan an'analarga ko'ra, dirijorning kiyinish uslubi kamtarona, ixcham va sahna talablariga mos bo'lishi lozim. Bu holat orkestr jiddiyligi va intizomini vizual tarzda ifodalaydi. G.fon Karayan fikricha, sahnadagi estetik uyg'unlik tomoshabinning musiqani qabul qilish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi⁴. Dirijorning tashqi ko'rinishi orkestr ijrochilarida ham psixologik tayyorgarlik va mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Dirijorlik san'atida noverbal muloqot asosiy aloqa vositasi hisoblanadi. Qo'l harakatlari, tana holati, mimika va nigoh orqali dirijor orkestrga aniq musiqiy va psixologik signallar uzatadi. Tadqiqotlarga ko'ra, sahnadagi axborotning katta qismi aynan noverbal vositalar orqali yetkaziladi.

Vilgelm Furtvengler dirijorning harakatlarini musiqaning "ko'rinadigan shakli" deb ta'riflaydi. Agar bu harakatlar musiqiy mazmun bilan uyg'un bo'lsa, ijro yanada tabiiy va ta'sirchan bo'ladi.

Dirijorning sahnadagi imiji orkestr ijrochilariga kuchli psixologik ta'sir ko'rsatadi. Ishonchli, xotirjam va aniq harakat qiluvchi dirijor orkestrda ijobiy ruhiy muhit yaratadi. Bu esa ijrochilarning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam beradi. K.S.Stanislavskiy ijodiy jarayonda tashqi ifoda va ichki holat uyg'unligini muhim deb hisoblaydi. Dirijor sahnada o'z ichki ishonchini tashqi imij orqali ifodalab bera olishi lozim.

Tomoshabin uchun dirijor orkestr ijrosining ramziy ifodasi hisoblanadi. Dirijorning sahnadagi o'zini tutishi, harakatlari va emotsional holati tomoshabinning musiqa asariga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, vizual obraz musiqa qabulida muhim rol o'ynaydi. Shu bois zamonaviy dirijorlik maktablarida sahna madaniyati va imij masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, dirijorning sahnadagi imiji musiqiy ijroning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Tashqi ko'rinish, sahnadagi harakatlar, noverbal muloqot va psixologik barqarorlik orkestr ijrosi sifati hamda tomoshabin qabuliga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Dirijor sahnada nafaqat ijro rahbari, balki badiiy va psixologik obraz yaratuvchi shaxs sifatida namoyon bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Goleman D. Emotional Intelligence. New York, 1995.
2. Asafyev B.V. Musiqa va ijro nazariyasi. Moskva, 1971.

3. Karayan H. The Conductor and the Stage. Vienna, 1985.
4. Mehrabian A. Nonverbal Communication. London, 1972.
5. Furtvengler W. Über Musik. Berlin, 1954.
6. Stanislavskiy K.S. Ijod jarayonining psixologiyasi. Moskva, 1960.
7. Sloboda J. The Psychology of Music. Oxford, 2005.
8. Xolnazarovich, B. X. (2024). Badiiy Matn Va uning Lingvopoetik Xususiyatlari. *Miasto Przyszłości*, 51, 298-303.
9. Holnazarovich, B. H. (2020). Explanation of yurt building terms with through semantic methods. *Journal Homepage*: <http://www.ijmra.us>, 9, 06.
10. Berdiev, H. (2020). Лингвопоэтика Масалалари Таджикида “Девону Луғотит Турк” Нинг Ўрни. *Scienceproblems.uz*, 2(2), 7-7.
11. Бердиев, Х. Х. (2016). Метафорические термины в лексике юртовозведения. Язык в сфере профессиональной коммуникации.— Екатеринбург, 2016, 73-76.
12. Xolnazarovich, B. X. (2024). “DEVON-U LUG ‘OTIT TURK” VA UNDAGI ADABIY PARACHALAR TADQIQI HAQIDA. FAN VA TA'LIM INTEGRATSIYASI (INTEGRATION OF SCIENCE AND EDUCATION), 2(3), 115-120.
13. Xolnazarovich, B. X. (2024). THE POSITION OF “DEVON-U LUG ‘OTIT TURK” IN RESEARCHING LINGVOPOETII ISSUES. FAN VA TA'LIM INTEGRATSIYASI (INTEGRATION OF SCIENCE AND EDUCATION), 2(2), 41-48.
14. Berdiyev, X. X. (2024). «DEVON-U LUG ‘OTIT TURK» DAGI SHE'RLARDA HOJIB VA RADIF SAN'ATLARI. *Philological research: language, literature, education*, 4(4), 13-15.
15. Odinayeva, F., & Berdiyev, X. (2024). SOME COMMENTS ON THE LINGUISTIC AND POETIC CHARACTERISTICS OF SHAVKAT RAHMAN'S POEMS. *Modern Science and Research*, 3(5), 101-103.
16. Xolnazarovich, B. X. (2025). FOLKLOR ASARLARIDA O ‘TOVSOZLIKA DOIR BADIY MA'LUMOTLARNING IFODALANISHI. *Ustozlar uchun*, 1(1), 581-585.
17. Бердиев, Х. Х., & Ашурова, З. Ш. (2020). К ПРОБЛЕМЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ТЕРМИНОВ ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВА. *ББК 72+ 74 М43*, 488.
18. Бердиев, Х. Х. (2017). ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВО: АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАСЛЕВОЙ ЛЕКСИКИ. In *Духовность и ментальность: экология языка и культуры на рубеже XX-XXI веков* (pp. 32-35).